

az irodalomnak nagy szolgálatot tett, s különösen az erdélyi közönségre kétszeres érdekléssel bírhat, mert Aranka Erdélyben az anyaországot megelőzőleg „magyar tudós társaságot“ alapított. A kiválóan becses füzetre felhívjuk olvasóink figyelmét.

Éppen most vesszük az előfizetésre felhívást a *Protestans Theologiai könyvtár* 1884—6-ki három éves ciklusára, miből sajnosan látjuk, hogy az 1882-ik év végén kibocsátott felhívásra csak 200 előfizető jelentkezett, s e miatt az 1883—5-re hirdetett kiadást be kellett szüntetni. A theologiai könyvtár érdemes szerkesztője, most újra felhívja előfizetésre az érdekelteket, remélve 600 előfizető jelentkezését. Ez újabb ciklusra Zsilinszky Mihály jeles művének a „Magyar (és erdélyi) országgyűlések vallásügyi tárgyalásai“nak folytatását is igéri. Lelkésztársainknak és másoknak is ajánljuk e nagyhasznu vállalatot pártfogásukba. Előfizetés egy évre 4 frt. A kötelezés 3 évre (1884—86.) fog szólni. A megrendelések Kovács Albert pesti ref. theol. tanárhoz a „Theol. könyvtár“ szerkesztőjéhez Budapest üllői-ut 4. sz. intézendők.

KÜLÖNFÉLÉK.

Dávid Ferencz-émlék. Kolozsvárt a beltorda-utcza szegletén a mai róm. kath. semináriumi épület mellett hosszú időn keresztül állott egy jókora nagyságú kő, melyet az egymásután jövő nemzedékek „Dávid Ferencz kerek kövének“ neveztek. A hagyomány szerint Dávid Ferencz ezen a kővön tartotta azt az emlékezetes prédikációt, melyre az egész Kolozsvár népe meghódolt az unitárius vallási nézeteknek és a bátor reformatort vállain vitte a piaci nagy templomba. Mintegy 300 esztendeig volt e kő azon a helyen, verve az idő viharaitól, mint maga az unitárius egyház annyi viszontagságtól, de nem semmisített meg s az 50-es években Gyergyai Ferencz egyh. gondnok a torda-utcza szegletéről közelebb hozatta az unitárius tűzhelyhez s a Széchenyi-téren saját majorja előtt, melyen ma Főt. Ferencz József püspök ur háza áll, helyezte el. Innen aztán, midőn az unitárius egyház Tordán 300 éves fennállását ünnepelte, 1868-ban a belmagyar-utczába templomunk mellé hozott át s a templomnak 1872-ben történt kijavítása után a keleti oldalon közel az ajtóhoz egy csinosan épített földél alá helyeztetett. A történelmi emlékek iránt érdeklődő hitbuzgóság e követ az idén egy szürke márványból készült méltó emléktáblával jelölte meg és most a Dávid Ferencz kerek köve szép vasráccsal kerítve ott diszlik biztos talapzaton a templom mellett, hogy hirdesse az utánunk következőknek azt a nevezetes történelmi mozzanatot, melylyel a magyar unitarismus Erdély fővárosában kiindulását vette — a következő felirattal:

„DÁVID FERENCZ

A HAGYOMÁNY SZERINT EZEN A KÖVÖN TARTOTTA A TORDAUTCZA SZEGLETÉN 1566-BAN, MIDŐN A GYULAFEHÉRVÁRI EGYIL. GYÜLÉSÉRŐL HAZAÉRKEZETT, AZT A BESZÉDET, MELYRE AZ EGÉSZ KOLOZSVÁR ÁTTÉRT AZ UNITÁRIUS VALLÁSRA.

1884.“

Unitárius imaház Hódmezővásárhelyt. Hódmezővásárhelyi unitárius atyánkfiai maguknak már közös vallási otthon is teremtettek, megvásárolván nagy áldozattal egy imaháznak alkalmas épületet. Az új imaházat f. évi aug. 17-én ünnepélyesen meg is nyitották, miről a „Vásárhely és Vidék” című ottani lap a következőket írja: „A helybeli unitárius atyánkfiaiak a lakháti vörös kereszttel szemben lévő III. tized 1087. sz. alatti imaházuk ünnepélyes felszentelése a múlt vasárnap ment végbe. A megnyitási ünnepély minden fényt és tüntetést nélkülözött, de azért a templom, mely elég tágas és jól berendezett, mégis szépen és izléesen volt feldisztatve virágokkal. A szószerk felett zöld galyakból e felirat állt: „Egy az Isten.” Különbözö hitfelekezeti egyének nagy számmal, ugy szintén vidéki unitáriusok is sokan voltak jelen, de megütközést keltett, hogy sem a hatóság, sem a többi hitfelekezetek közül egyik sem képviseltette magát. Az ünnepély énekekkel kezdődött, ezután nagytiszt. Derzsi Károly bpesti unitárius lelkész tartott egy az ünnepély magasztosságához mért igen szép és fenkölt szellemü prédikációt, mely után a megnyitási ünnepély is véget ért.”

A brassói unitárius leányegyház ügyében újabban dicséretreméltó tevékenység indult meg. Ugyanis Kilyéni Endre, odavaló polg. isk. tanító, egyh. tanácsos felküldötte az Egyh. Képv. Tanácshoz a Brassóban lakó unitárius hivek jegyzékét, mely szerint ott 60 családban 99 hívünk él, kiket eddig az ottani ev. ref. lelkész Molnár János ur sziveskedett gondozni. Egyházi képviselő tanácsunk méltányló elismerését fejezte ki Kilyéni Endre egyh. tanácsos afa irányában s egyszersmind megrendelte Lőfi Áron, háromszékköri esperesünknek, hogy kiszállván Brassóba, a leány ekklezsiát szervezze és egyetértve ottani hiveinknel adjon vélekedést, hogy miként lehetne eszközölni, hogy odavaló hiveink koronként isteni tiszteletet tartásában s más egyh. szolgálatokban részletessenek. Reméljük, hogy a buzgó esperes ur közvetítésével a brassói unitárius leányegyház megalakulása most már rövid időn ténynyé válik.

Rudolf tronörökös ő fensége kezdeményezése és tervlése alapján az „Oszták-magyar monarchia írásban és képekben” cím alatt, az irodalom és művészet kitünöbölő nevezetességei közremüködésével vállalat indul meg, melynek Magyarországot ismertető részét Jókai Mór szerkeszti. A vallásközönségünkhez tartozó írók közül Kőváry László, Jakab Elek és Kozma Ferencz akadémia tagok vannak felszólítva. Kőváry Lászlót legközelebről a közoktatásügyi minister a kolozsvári Ferencz József m. kir. tudomány egyetemnél fennálló államtudományi államvizsgáló bizottság tagjává nevezte ki.

Gál Miklós papjelölt, ki ezelött három évvel ment volt a londoni unitárius akademiára, miután ott a theol. cursust szép sikerrel elvégezte és rendes papi diplomát nyert, julius hóban szerencsésen hazaérkezett. Toroczkoí elsőrendü ekklánk azonnal meg is választotta a nyugalomba vonult nagyérdemü esperes Koronka Antal helyébe, lelkészévé, mely választást a főt. püspök ur megerősítvén, tisztas állását a jövő hó elején el is foglalja. Kívánjuk, hogy ifju barátunk tanulmányait mind hivei lelki épületére, mind pedig egyházunk közjavára haszonnal érvényesítse.

Martonosi ekklezsiánk, szeretett papja, a jó öreg Vitális Mihály nyugalomba léptével megüresedett papi állásra Gábor Albert papjelölt kolozsvári köztanítót választotta meg, ki már be is köszöntött a nevezett ekklezsiába, szentmihályi lelkész Török Sámuel böktató beszéde mellett. Szerencsét kívánunk a gyülekezetnek papjához és a papnak gyülekezetéhez!

Amerikai unitárius püspök. Az angol és amerikai unitáriusoknak a legegyszerűbb egyházi szervezetük volt kezdettől fogva. A nagy állami egyházi testülettől most egyes jeles szónokok, majd egyes gyülekezetek váltak külön s míg azok gyülekezetet teremtettek önmaguknak, addig ezek megőrizték önállóságot. Egységük és erejük a keresztény hitben volt. Ámde az idők változnak s úgy látszik, hogy Amerikában már az jutott eszökbe némelyeknek, hogy jó lenne, ha nekik is volna püspökük. Massachusetts állam szeretett volna az első lenni ez unitárius méltóság felállításában, de az angol practikus, még ha Amerikában lakik is s e kecsegtető eszmét a „Christian Register“-ben ily fokos érvekkel nyűgözi meg: „testvérek, ha kedvetek van egy országos missionariust így nevezni el, jól szedjétek össze bátorságokat. Ha püspöknek akarjátok nevezni, akkor 4,000 dollárotokba (10,000 frt) kerül, míg egy „országos missionariust“ lehet kapni 3,000, sőt 2,500 dolláron is. Ám nevezétek korelnöknek, államtitkárnak, országos papnak, felügyelőnek, vagy bármi egyébnek, csak püspöknek ne. Ha Massachusetts püspököt választ magának, Rhode Island meg nem nyugszik míg érseke nem lesz s nyugati testvéreink, kik mikor csak lehet nem szeretnek hátramaradni, már bizonyosan azzal szereznek magoknak elégtételt, hogy pápát választanak és utolérhetlenül díszes apostoli székét Chicagóban fogják felállítani.“ A mi nálunk jó, a püspöki hivatal felállítása, az Angliában és Amerikában nézetünk szerint is az unitarizmus hanyatlásának lehetne első lépcsője.

Reformált izraelita egyház. Magyarországon 1848-ban alakult meg és 1852-ig működött az első reformált izr. egyház, ekkor azonban az abszolút kormány beszüntette. Azóta mind egyházi, mind polgári jogaik egyenjogukká tették a keresztényekével itt Magyarországon, sőt csak nem régen a polgári házasság behozása a vallás korlátait is le akarta dönteni. Ha az országgyűlés reformtörvényekre hajótörést szenvedett, az izraeliták kekkbilog akarnak segíteni magokon s e végből kiadnak egy reform-programot. A program alapja a tiszta keresztény moral. Ez lengi át a vallási reformokat is. A hitzikkéket külön fogják kiadni, mikre nézve elmondjuk véleményünket majd akkor. A program szerint az egyház ragaszkodni fog, a vallás tekintetében, a folytonosság elvéhez s így a Mózes törvényét ismeri el hitalapul, kivéve abból a helyhez, vagy időhöz kötött törvényeket és szabályokat. Dogmatikus auctoritással nem bír. Ima-nyelv legyen magyar, mint volt néhol eddig is s a liturgiát úgy, mint a ritust hassa át az állameszme. A nyilvános hitkultusban a héber nyelv megmarad. Az egyház sarkpontozatai rövidbe vonva ezek: A Mózes törvényéből kihagyatik az étkezési törvény, kivéve a pascha élvezetet az ünnep előtti estén és az ünnep első napján; a szombati munkaszünet; az országos törvénynyel összeütköző házassági törvény; a gyermek anyja vallását követi; a körülmételés nem kötelező; a 13 évesek konfirmálandók; az újévi ünnepen kívül két napos ünnep és az engesztelő bűntapon kívül bűntnap nincsen; a nők a férfakkal egyaránt részt vesznek az isteni tiszteletben, nem lévén semmi jogkülönbség; a nyilvános isteni tisztelet külső alakján tükröződjék nyugat kulturája, az esketésnél gyűrű váltandó s polgári házasság vallásos érvényességgel bír, így a vegyes házasság is; ritualis válólevél csak feltételesen szükség. Az egy éves gyermektől kezdve minden temetésnél halotti ima végzendő. A halott körüli szertartás nem kötelező és a gyász egy napra szállítatik. — Mint minden reformtörékvést, úgy az izraelitákét is üdvözöljük, kivált azért, mert ily kezdeménye-

zések után még nagyobb a reménységünk az iránt, hogy azt át fogják látni idővel, hogy valamint keresztény moral nélkül ma már mívelt államban existálni nem lehet, ugy a keresztény vallás ama magasztos elvei nélkül is, a melyeket az Uj testamentum tanít, korszerű vallásos elveket felállítani szintén lehetetlenség. Mi ismételten is kifejezzük ama reménységünket, hogy az izraeliták ezt előbb-utóbb át fogják látni.

Iskolai értesítő az 1883—84-ik tanévről. Értesítő az unitárius vallásközönség iskoláiról. Szerkesztette: Kovács János igazgatótanár. V. évfolyam. A papnevelő intézetben működött 6 tanerő, a gymnaziumban 24 s az elemi iskolában 5. A létszám az év elején volt a papnevelő intézetben 26, a gymnaziumban 248, az elemi iskolában 43, összesen 347. A tanév bezártakor volt az összes népesség 335. Érettségi vizsgálatra állott 44 tanuló, kik közül érettnek nyilvánított 35; egész évre visszautasított 4, két hónapra 5. Papi szigorlatot tett 1. Ösztöndíjak, jutalmak, segélyezés és javadalmak (tanítványoktól való jóvedelem) értéke: 11,157. A főtanodai könyvtár gyarapodott 3001 drb-bal, s így van 27,434 darab. Az ifjusági könyvtár áll 1541 kötetből 1232 drb-ban. — Tordai polgári iskolával egyesített középtanodában az 5 oszt. tanulók száma 101. Az elemiben 80; összesen: 181. A szerkesztési középtanodában tanerők: 9. Tanulók sz. 5 gymn. oszt.: 111; előkészítő osztályban 26; összesen 137. — A marosvásárhelyi ev. ref. coll. Értesítője. Tanerők: 23; tanulók sz. 8 gymn. 247; elemiben 146; összesen: 293. Benne van Konecz József tanár jeles munkatársunk egy nagyérdékü tanulmánya A partikula monographiájának folytatása. Jelentés a sárospataki főiskola (akadémia és gymnasium) állapotáról. Tanerők: 14. Létszám a gymn.-ban: 459. Az előkészítő osztályban év végén 28. Van az Értesítőben egy szép emlékbeszéd Emődy Lászlótól Hegedüs László orsz.-gy. követ felett. Az akadémiában theol. tanulók, jogtanulók sz. 23. — Zilahi államilag segélyezett Polgári Isk. Értesítője. Tanerők: 9; tanulók sz. IV oszt. 146. Van benne egy értekezés a gymn. és polg. isk. feladatáról, Szász Miklóstól. — A székely-udvarhelyi ev. ref. coll. Értesítője. Tanerők: 19. Tanulók sz. gymn. 166, elemi 110; összesen 276.

Gyászhir. Széki gróf Teleki Miklósné, szül. Sárdi Simén Klárát, egyházunk közügyeinek általában ismert nemeskeblű pártfogónőjét sulyos csapás érte férje gróf Széki Teleky Miklós, cs. kir. kamarás, volt erdélyi korlátnoksági nyugalmazott udvari tanácsosnak f. évi július 22-én történt halálával. A nemes gróf, a közélet terén ismert egyéniség volt és mint református főur egyháza ügyeiben is nagy buzgalmat fejtett ki. S e mellett forrón szerető férj és jó családapa volt. Mély részvétünket fejezzük ki a nemes grófné és családja vesztése felett!

A szerkesztőség postája.

Alberty J. urnak. Torda. Vettük. Kenetteljesebb mint valaha. — Konecz József urnak. M.-Vásárhely. Szives üdvözlötünk mellett a „régikincsből” újabbakat kérünk. — Kozma Elek urnak. Torna. Folyóiratunk érdekében tett önkéntes fáradozásaiért fogadjuk legjobb köszönetünket. Önnek buzgósaága valóban meglepő. Sok ily apostolt szeretnénk! A füzeteket a rendelt helyre már el is küldöttük. Indítványát a mennyiben tehetjük, elfogadjuk.

ARANYKÖNYV.

Köszönő levél.

Mltsg. Kénosi Sándor József dévai kir. közjegyző urhoz.

Igen tisztelt barátom! Az általa és M. Nagy János afa által adott 52 frttal „Dávid Ferencz kerek köve“ emléktáblával megjelöltetett és vasráccsal véttetett körül. Az egész 74 frtba került, mihez Knauer József helybeli lakatos mester afa 10 frtot érő munkával, s én a kiegészítő 12 frttal járultunk. A midőn erről az ajándékozott összegről való beszámolásképpen értesítelek, engedjétek meg egyszermind, hogy szíves adományotokért a nyilvánosság előtt is a leghálásabb köszönetemnek adjak kifejezést, mit tenni kedves kötelességemnek tartok Knauer József afa irányában is.

Kolozsvárt, 1884. aug. 25.

Teljes tisztelettel

Péterfi Dénes.

**A Budapesten alapítandó unitárius rendes lelkészi állomásra és
állandó imaházra tett kegyes adományok.**

XXII. Közlemény.

Tekintetes Kozma Gyula tanár urnál Budapest a 76. számú gyűjtő könyvecskén adakoztak egyelőre: Dr. Gőz József, Prasszev József és Deutsch Ödön 1—1 frt., Schlachta Lajos, Kozma J., Vajda Pál, névtelen, Ross Nándor, Dr. Krammer Antal, Lukács K., Krámer J., Zettner Ede, Fritsch J., Darnocz E. Müller D., Tonigold, Fernbach Angela, Papp Gizella, Singer S., Debreczenyi G., Márton G., Márton Gyula, Czurda Felix és Beőkönyi Margit 50—50 kr.; Oláh Gyula, Kohner Gyula, Eissler L. Schoon E. és Fürst M. 40—40 kr.; Dr. Trübtwetter Ferencz, Reich F., Hauer E., Müller L., Weisz Húgó, Lax Ágoston, Corzan A. Elzai Kramer Manó és Ramaseder Ignác 30—30 kr., N. N., Deutsch M., Schlezinger D., Wachslar A., Weisz Emil, Weisz Manó, Spitzer P. Reisz A., Deutsch Arthur, Büchler M., Schönfeld Lajos, Kern Lajos, Schlezinger M., Ney H., More Jenő, Balogh M., Bauer J. és Löwy Zsöfi 20—20 kr.; Rapkai Mari, Manswirth, Baum J., Tomaschof B., Láng M. Friedman R., Ehretheil L., Klein Mór, FriedMan M., Szinai Zs., Kohn Sándor, Katz L., Hübsch S., Golfinger J., Hollender, Stern Jenni és Fürst M. 10—10 kr.: összesen **23 frt 50 kr.**

Az énlaki unitárius egyház 60. sz. gy. ivén; Egyházpénztára 13 frt 33 kr., Gyórfy Ferencz lelkész 2 frt. Nagy Ferencz tanító 30 kr., együtt **15 frt 63 kr.**

A városfalvi unit. egyház 80. sz. gyűjtőivén: A városfalvi egyház 6 frt., T. Bedő Sándor ur 4 frt., neje Bereczky Károlina 2 ft., Id. Máté Sándor lelkész 1 frt. Máté Lajos 1 frt., Szőke B. 1 frt., Sándor L. 50 kr., együtt **15 frt 50 kr.**

Dr. Uzoni Sándor jogakadémiai tanár urhoz a 117. számú könyvecskében adakoztak: Zincz Ed. 5 frt. Dr. Szent Alajos jogakadémiai igazgató 1 frt. Follért Ferenczné szül: Csányi Juliánna 2 frt., Dr. Fölkel István jogtanár 2 frt., Follért Ferencz 1 frt 50 kr., Filepp 1 frt, Szabó Lajos 1 frt, Szentiványi József 1 frt, Bölöni Bela 1 frt, Nagy Gergely 50 kr., Boecser Antal 1 frt, Miklós István 2 frt, András főhadnagy 4 frt, Wächter Frigyes 10 frt, Dr. Kiss Mór kir. jogakadémiai tanár 1 frt, Domanovszki Endre 1 frt, Wertheimer Ede 1 frt, Gruber József 1 frt, Dr. Haupt Albert 1 frt, Cap Albert 50 Frendenbergy Mayer 20 kr., Sándor Móses 20 kr., Palfy Miklós 50 kr, Dr. Meltzl Oszkár 50 kr, Simay 10 kr, Komer Ferencz 1 frt 50 kr. Olvashatatlan 1 frt 50 kr, együtt **13 frt.**

A nyárad-szentmárton — csikfalvi unitárius egyház 67 sz. gyűjtő-ivén adakoztak: Szentmártoni Kálmán lelkész 1 frt, csikfalvi Nagy József 1 frt, neje Mihály Juliánna 50 kr, Mihály Imre 20 kr, Dénes Sándor, Nagy M. Zsigmond, Incze Pál, Mihály József, Fazakas Mihály, Csók József, Csalloka Já-